

## Prvi del

### Predgovor

[...] tako da je Eros nujno filozof – in ker je filozof, je nujno vmes med modrecem in nevednim.<sup>1</sup>

Platon, *Simpozij*

Zadnja leta marsikje po svetu družbeno nasprotovanje istospolnim porokam izpuhteva z osupljivo hitrostjo. Zanesljiva in učinkovita kontracepcija je posameznicam po vsem svetu na voljo v čedalje večji meri. Na milijone žensk je v zadnjih sto letih dobilo možnost varne in legalne prekinitve nosečnosti po lastni volji. Zaradi novih reproduktivnih tehnologij in novih partnerskih ureditev se zdi, da sta širjenje življenja in vzgoja otrok v vse manjši meri posledica spolne reprodukcije. Obenem marsikje doživljamo eno najglobljih družbenih preobrazb v zgodovini človeštva: erozijo delitve dela na podlagi spola. Po celotni družbi je mogoče čutiti plimne valove političnega in filozofskega feminizma ter kritike globoko zakoreni-

---

<sup>1</sup> Platon, *Simpozij*, v *Zbrana dela*, zv. 2, slov. prev. G. Kocijančič, KUD Logos, Ljubljana 2009, 204 b.

njenih institucij spolnega gospodstva. V ozadju tega se nahaja večja družbena avtoriteta ljubezni in »na ljubezni utemeljenih« zavez v naši zakonodaji, ki ureja vse od zakonske zveze in ekonomskega življenja na domu do posvojitve otrok, šol in zdravniške prakse. Te obsežne spremembe zadevajo tako rekoč vse socialne, državljske in politične institucije. Vpričo aktualnega nasilja, golih predsodkov, družbene krize, regresivnih politik in institucionaliziranega zatiranja po vsem svetu – vse to v veliki meri nastopa prav kot odgovor na omenjene spremembe – seznama dosežkov ne gre ravno obešati na veliki zvon. Vendar so te preobrazbe kljub vsemu dejanske in obširne.

Hkrati pa se spremembe odvijajo tako hitro, da pogosto prehitijo naše razlage zanje. Kaj naj bi sploh *štelo* za razlago tako neznanskih preobrazb? Pričujoča knjiga predstavlja poskus odgovora na to vprašanje; in da bi se lahko posvetili vprašanju, *kakšno* razlago je treba podati, moramo bolje pojasniti te realnosti same.

Že res, da naj bi bila ljubezen pač nekaj, o čemer večno razpravljajo pesniki, filozofi ali teologi, toda pravkar omenjene velike družbene spremembe pričajo proti vsakršnim nezgodovinskim pogledom na ljubezen. Pravzaprav nas ženejo k temu, da na novo premislimo ljubezen kot zgodovinsko prakso, ki jo tvorijo konkretni načini, kako ravnamo eden z drugim, ti načini pa se skozi čas spreminjajo.

Kako torej razložiti pravkar omenjene zgodovinske spremembe? Kako se spoprijeti z njihovimi obširnimi implikacijami? In kako bi lahko s pomočjo samih teh sprememb razložili še kaj drugega? To so le nekatera od vprašanj, na katera bom skušal odgovoriti v nadaljevanju te knjige.

Denimo trditev, ki je resnična in splošno znana, a zato nič manj osupljiva: tekom več generacij so v mnogih družbah vsepovsod po svetu moški z določenim družbenim statusom spolno zasužnjevali ženske in dekleta, pa tudi dečke, hermafrodite, evnuhe in ostale

(in jih še danes). Tega niso počeli le v okoliščinah čiste brutalnosti oziroma tam, kjer »zmaga močnejši«, temveč je bila to njihova pravica, ki jim jo je podelila njihova civilizacija. Spolno gospodstvo je v človeških kulturah pravzaprav že dolgo endemično – je ključen element tega, kako so številna ljudstva po svetu več milijonov let pojmovala sama sebe. In čeprav je bilo formuliranih že veliko poskusov, da bi pojasnili razloge za to vztrajnost spolnega gospodstva – zlasti razširjenost tega, čemur včasih še vedno pravimo patriarhat –, nam manjka popolno razumevanje tega, kako so takšne institucije lahko vzniknile na način, da so se tako močno obdržale. Kakor navaja nepogrešljivi *Drugi spol* Simone de Beauvoir: »Ta svet je od nekdaj pripadal moškim: nobeden od razlogov, ki naj bi to utemeljevali, se nam ni zdel zadosten.«<sup>2</sup>

Glede na to, da so ženske povsem očitno enako inteligentne in sposobne kot moški, kako je sploh mogoče, da je za nami toliko stoletij spolnega gospodstva? In čemu so služile tovrstne spolne delitve – na moške in ženske, moške in dečke, matriarhinje in dekleta ter ostale spolne vloge, ki so se tako izvajale? Odgovori na tovrstna vprašanja se mnogim zdijo očitni, saj so jim prav tako samoumevni kot privilegiji moči v katerikoli drugi obliki družbenega gospodstva. Sam pa menim, da so razlage, ki so nam na voljo, še vedno nezadostne in siromašne. V ta namen bom očrtal zgodovinsko dialektiko, ki trdi – in tu moram biti previden, da ne bi izpadlo, kot da komu

2 Simone de Beauvoir, *Drugi spol*, zv. 1, slov. prev. S. Koncut, Založba Krtina, Ljubljana 2022, str. 95. Beauvoir me je navdihnila na več načinov, kot jih lahko naštejemo – kakor bo, upam, postalo očitno v nadaljevanju. Vendar se moji odgovori na ta vprašanja v temelju razlikujejo od njenih. Beauvoir pravi, da gre za »voljo po gospodovanju nad ženskami« oziroma za boj med moškimi in ženskami po vzoru boja za življenje in smrt, kot ga opisuje Hegel v *Fenomenologiji duha*. Zapiše: »Že prej smo rekli, da tedaj, ko sta soočeni dve kategoriji ljudi, vsaka od njiju poskuša drugi vsiliti svojo suverenost [...]. Potemtakem je volja moškega, da bi zagospodoval nad žensko, razumljiva [...]« (prav tam).

zanikam krivdo –, da so bile institucije gospostva, četudi krivične, neizogibne.

Obenem nimamo prepričljive razlage, kako je iz tako boleče, hierarhično določene zgodovine sploh lahko vzniknilo karkoli, kar je vredno imena ljubezen ali ljubezensko razmerje – denimo med moškim in žensko, med starejšim in mlajšim moškim, ali v katerikoli spolni konfiguraciji. Le kako so vendar človeška bitja začela sama sebe pojmovati kot *ljubimce*? Kako smo se začeli videti kot zmožne ne le spolnega gospostva nad drugim ali biti zagospodovani od drugega, temveč ljubiti se z drugim – glede na grozote pravkar opisane zgodovine, polne trpljenja? In kako je dejstvo, da smo se pričeli dojemati kot ljubimce, začelo določati, kdo zase mislimo, da smo – do te mere, da je to postalo ključno za širše oblike družbenih organizacij? Je naša predstava o samih sebi kot ljubimcih zgolj prikazen, pesniška fantazija, blodnja, posledica uveljavljene ideologije?

Čeprav bodo moji odgovori na ta vprašanja v ospredje stopili šele dosti kasneje v knjigi, v tretjem delu, bi rad sama vprašanja postavil že tu – da bo trajektorija tega, kar sledi, jasna že od začetka. Moj namen je doseči provizorično razumevanje današnjih razmer. A da bi prispeli »sem«, moramo začeti »tam« – veliko dlje nazaj. Drugi in tretji del knjige torej ponujata razlago ljubezni kot zgodovinske preobrazbene prakse, ki ima svojo lastno dinamiko skozi čas. Ljubezen predstavim kot temeljno obliko človeške samovzgoje, kot niz praks, preko katerih smo se kumulativno naučili, da smo racionalni in svobodni – tudi če se takih nauk ni mogoče naučiti enkrat za vselej.

\*

Pričujoča knjiga torej govori o ljubezni kot svobodi.

»Ljubezen« in »svoboda« je seveda razvpito težko definirati. V angleščini, tako kot v mnogih drugih jezikih, je »love« tako samostalnik kot glagol; tako strasten občutek kot posebna aktivnost.

Ljubezen se lahko nanaša na odnos, ki ga ima nekdo do objektov v svetu, ali pa na vez med posamezniki. In skozi tisočletja so se razvile različne vrste ljubezenskih praks – družinska ljubezen, prijateljska ljubezen, dobrodela ljubezen, pa tudi romantična ali seksualna ljubezen. V različnih zgodovinskih kontekstih so prejele številna imena – *philía, éros, ahava, caritas, amor* –, ki vsa še danes vplivajo na rabo besede »ljubezen« širokom sveta.

A semantična kompleksnost še ne sme biti razlog za obup – težave, s katerimi se soočamo, kadar govorimo o ljubezni, ne izvirajo iz besed, ampak iz vprašanj, ki se zastavljajo ob njihovi rabi. Če se osredotočimo na prava vprašanja o ljubezni, bomo vsaj na pravi poti.

Povsod po humanistiki se, že vsaj od Platona dalje, številne opredelitve ljubezni oblikujejo s postavitvijo nekega čisto osnovnega vprašanja: Kaj je to, biti ljubimec? Oziroma: Kakšna je narava ljubezni? Taka vprašanja temeljijo na neki predpostavki, ki je stara toliko kot filozofija in znanost: namreč, da je pravilni način ravnanja, ko smo soočeni z nečim, kar nas bega, ta, da se vprašamo: Kaj je to? ali Kakšna je narava te stvari? Skozi leta smo razvili različne metode rokovanja s temi vprašanji.<sup>3</sup> Zgodovinar bo denimo pokazal, kako je ljubezen zgodovinsko določena, in razpravljal o tem, kako so ljudje nekoč ljubili ob različnih časih in na različnih krajih.<sup>4</sup> Literarna teoretičarka bi lahko ljubezen imela za pesniško temo ali iznajdbo.<sup>5</sup> Sociolog

<sup>3</sup> Glej Irving Singer, *The Nature of Love*, zv. 1–3, MIT Press, Cambridge 2009; in tudi Harry Frankfurt, *Razlogi ljubezni*, slov. prev. K. Žižek, Založba Krtina, Ljubljana 2009.

<sup>4</sup> Za nedavnejši primer glej Simon May, *Love: A History*, Yale University Press, New Haven 2013. Glej tudi Morton Hunt, *Natural History of Love*, Knopf, New York 1959; in Diane Ackerman, *A Natural History of Love*, Random House, New York 1994, ki trdita, da ljubezen izhaja iz teženj, ki jih je mogoče najti tudi pri živalih, da pa se vendar kaže na različne načine, ko je vpeta v različne zgodovinske kontekste.

<sup>5</sup> Glej na primer Denis de Rougemont, *Ljubezen in zahod*, slov. prev. Z. Erbežnik, Založba /° cf., Ljubljana 1999; in John C. Moore, *Love in Twelfth-Century France*, University of Pennsylvania Press, Philadelphia 1972; glej tudi Marilyn Yalom, *How the French Invented Love*, HarperCollins, New York 2012.